

כד מצידו האחד, וחד מצידו האחר?

משיבה הגמרא: סימן זה משכחת לה, זה נמצא בשילפוחא בשלפוחית הדג. וניתן להבחין בה אם של דג טמא או טהור היא.

נתבאר לעיל שכאשר נימוחו הביצים במעי אמן, צריך מומחה להבחין אם של דג טהור הם או של טמא.

שואלת על כך הגמרא: אם אין שם מומחה, מאי, על פי מה יכשירו הביצים?

אמר רב יהודה: כיון דאמר אני מלחתים, וראיתי שדגים טהורים הם ומהם הוצאתי קרביים אלו — מותרין. (668)

רב נחמן אמר: אינו נאמן אלא עד שיאמר ויראה כי אלו דגים [ויראה הישראל שטהורין הם] — ואלו קרביהן. אבל אם רק אומר 'אני מלחתים' — אינו נאמן, שמה אינו בקי בהן.

אורי הורה ליה רב יהודה לאדא דיילא

וכיון שסימנים אלו כל כך ברורים, מדוע צריך מומחה על מנת שיבחין בין ביצי דג טמא לטהור?

אמר רבא: כשנימוחו הביצים במעי אמן, (667) ושוב אין סימניהם ניכרים. אז צריך הבחנת מומחה.

ודנה הגמרא: ולדברי רבי דוסתאי דמן בירי, דאמר סמי מחוק מכאן עוברין, ואפשר לקחת ביצי דג מן הגוי, כיון שדג טמא משריץ ואין לו ביצים, תיקשי,

והתניא, כסימני ביצים של עוף טהור, כך סימני עוברי ביצי דגים. ומוכח שאף לדג טמא יש ביצים?

ומתרצת הגמרא: לאו תרוצי מתרצת לה, וכי אינך מתרץ את הברייתא? הרי יש לומר כך: כסימני ביצים, כך סימני קרבי דגים. ואכן לדג טמא, אין ביצים.

ודנה הגמרא: והיכי משכחת היכן מציינו כסימני קרבי דגים שיהא בהם סימנים אלו,

בו הסימן, ומעיד על כך המוכר שבאו קרביים אלו מדג פלוני שטהור הוא, אפשר לקנות אף שלא מן המומחה. וראה בתוס' שכך היא המסקנא שסימנים לאו דאורייתא.

668. כך פירש רש"י. והדבר תמוה, הרי בשאלת הגמרא כשאין שם מומחה מאי, ביאר שהשאלה היא על ביצים ולא על קרביים?

אכן בתוס' רי"ד פירש ששאלת הגמרא היא על קרבי הדגים ולא על הביצים. לפי שאת הקרביים, אי אפשר להכיר על פי סימנים. שלא נאמרו בהם סימנים אלא רק בביצים. וכן מוכח מהמשך דברי הגמרא "אלו דגים ואלו קרביהם".

מינה להיכן שהחלה להירקם וניקבה. אזי מטמאה היא במגע טומאת שרץ! [רש"י].

667. מתירוצו של רבא, הוכיח ר"ת שסימני ביצי דגים דאורייתא. ומשמע כן לפי שלא תירץ דסימני דגים דרבנן [ולפי זה יש להתיר מיני דגים שאין להם קשקשת, ואין ידוע אם מעולם לא היה להם, או שנשרו כבר].

ודחו זאת התוס', דיתכן שאכן סימנים לאו דאורייתא. והטעם שלא תירצו כן בגמרא, הוא משום שאם כן יקשה על דברי הגמרא להלן שאין ניקחין אלא מן המומחה. שמשמע מכך שאין היתר לקנות שלא מן המומחה. והרי אין זה נכון, שהרי אילו לא נימוח הדג לגמרי, וניכר

בהם — קא משמע לך, הני, אלו, מחמת מישחא השמן הוא דרפו, ולא מחמת שנתנו בהם יין.

עוד שנינו שם בענין זה: ורבי יוסי אומר — שלחין אסורין.

ודנה הגמרא: היכי דמי היאך הם שלחין אלו?

אמר רבי יוסי בר הנינא, כל שאוחזו בידו ועל ידי אחיזה מועטת, כבר גרעינתו נשמטת. וכיון שכל כך רפה הוא, מסתמא ניתן בו יין, ואסור. (669)

שנינו במשנתנו: החגבין הבאין מן הסלולה [סל] — אסורין.

תנו רבנן: החגבין, והקפריסין, והקפלוטות [כרישין כבושין ומבושלים. ואינם אסורין לפי שדרכם לאוכלם חיים. (670)] הבאין מן האוצר מחסן, ומן ההפתק, מקום איכסון בחנות, ומן הספינה — מותרין.

הנמכרין בקטלואז בשוק לפני חנוני — אסורין, מפני שמזלף יין עליהן.

וכן יין תפוחים של עובדי כוכבים, הבאין מן האוצר ומן ההפתק ומן הסלולה — מותרין. הנמכר בקטלואז — אסור, מפני שמערבין בו יין ענבים, ולכן אסור. (671)

שמשו: כיון דאמר — אני מלחתים נאמן בכך, ומותרין.

שנינו במשנתנו: ועלה של חילתית הבא מן הגוים מותר באכילה.

ודנה הגמרא: פשיטא, מטעם מה נאסור?

לא נצרכה לא נצרך היתר זה, אלא לקרטין שבו. פירורים וחתיכות קטנות שדבקו או נשרו מעליו.

מהו דתימא, נחוש דלמא מייתי ומערב ביה, יש לחשוש שמא עירב אותם בקרטין אחרים שנחתכו בסכין של איסור, ומחמת כן נאסרם — קא משמע לן דהא אישתרוקי היא דאישתרוק, קרטין אלו הינם רק מה שנדבקו בעלין, ואתא בהדה, והגיעו עמהם. ואין לחשוש שמא הספיקו כבר להתערב באסורין.

שנינו במשנתנו: זיתי גלוסקאות המגולגלין המכונסין בכלי — מותרין.

שואלת הגמרא: פשיטא?

לא נצרכא, היתר זה אינו נצרך אלא לומר, שאף על גב דרפי טובא, רפויים הזיתים עד שהגרעין נשמט מהם בקלות.

מהו דתימא, היינו אומרים, שכנראה הגיעו לדרגת רפיון זו כי חמרא יין רמא בהו נתן

הגוים, אינה משביחה אותם אלא נותנת בהם טעם לפגם [רש"י]

671. יש להבין כמה שונה יין תפוחים משכר בעלמא, שלא אוסרין אותו אף אם עמד בשוק? וביאר הר"ן, כיון שייך תפוחים יקר יותר מיין ענבים, יש לחשוש שמא עירבו בו יין. מה שאין

669. הראשונים [תוס' רי"ד ועוד] הביאו את דברי הירושלמי שפירשו שהשלחין הם מין של זיתים ונותנים לתוכם חמץ על מנת לחלוץ גרעיניהם.

670. ואף אם נתבשלו בכלי הגוים, אינם נאסרים בשל כך. לפי שפליטת האיסור מכלי

תנו רבנן: פעם אחת חש כאב רבי במעיו. אמר: כלום יש אדם שיודע האם יין תפוחים של עובדי כוכבים [ששתייתו של יין זה מועילה לכאב מעיים], אסור או מותר?

אמר לפניו רבי ישמעאל בן רבי יוסי: פעם אחת חש אבא במעיו, והביאו לו יין תפוחים של עובדי כוכבים של שבעים שנה, ושתה ונתרפא.

אמר לו רבי: כל כך היה בידך תשובה לדבר זה, ואתה מצערני שלא גילית לי עד עתה!?

בדקו ומצאו עובד כוכבים אחד, שהיה לו שלש מאות גרבי כדי יין של תפוחים של שבעים שנה, ושתה ונתרפא.

אמר רבי: ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים. כגון גוי זה ששמר היין שבעים שנה, עד שבא רבי ונתרפא ממנו! (672)

שנינו במשנתנו: וכן לתרומה.

ודנה הגמרא: מאי מה הפירוש ז'כן

לתרומה' בעניננו?

אמר רב ששת: הכונה היא — וכן לכהן המקבל תרומה, ואף ששלו היא ויכול למוכרה, מכל מקום אינה נאכלת אלא לכהנים. ומשום כך נמכרת בזול לפי שלא הרבה קופצין עליה.

וכהן החשוד למכור תרומה לשם חולין על מנת שיקנו אותה יותר, הרי שהסחורה שלפניו הוא דאסור לקנות ממנו. שיש לחשוש שמא תרומה היא. אבל פרי וכדומה הבא מן האוצר ומן ההפתק ומן הסלולה — מותר לקנות ממנו. משום שאירותותי מירתת, מפחד הוא לשים פירות תרומה במחסן יחד עם שאר פירות. לפי שסבר, שמעי ביה רבנן, ישמעו מכך חכמים שעירבתי תרומה בחולין, ומפסדו ליה מינאי, ויפקירו ממני את כל המחסן.

אבל במה שעומד לפניו, אין הוא חושש כל כך, כיון שסחורה מועטת היא. ולכן במה שלפניו, אסור לקנות ממנו.

הדרן עלך פרק אין מעמידין

חכמים וחסידים. כמו שמצינו במסכת עבודה זרה. ובא סגנון הברכה בלשון שמירה על שם היין המשומר בענביו. נמצא שגם הקב"ה שומר דברי עידונים לחכמים" ע"כ. מבואר, שכך היה המנהג לברך, ולא רק רבי בירך כן.

שכר, שבו לא קיים חשש זה. 672. בפירוש התפלות לר"י בן יקר [חלק ב עמוד ע] כתב: ועל בני אדם שהיו קמצנים ושומרים יינם ושכר שלהן כמה שנים, היו רגילין לברך "ברוך שמסר עולמו לשומרים". לפי שלפעמים צריכין לאלו הדברים לרפואה לחולים

פרק כל הצלמים

אופן אסור ובאיזה מותר.

הקדמה

נאמר בתורה [דברים ז] לגבי כיבוש הארץ מידי הכנעניים, עובדי האלילים, "פסילי אלהיהם תשרפון באש, לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך, פן תוקש בו, כי תועבת ה' אלהיך הוא. ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו, שקץ תשקצנו, ותעב תתעבנו, כי חרם הוא".

בא ללמדנו, שעבודה זרה כלומר, אלילים ופסלים – אסורים בהנאה. ועוד דרשו חכמים [לקמן נא ב] שלא רק האלילים בעצמם אסורים, אלא אף משמשי עבודה זרה, כגון, המחנתה שמקטיר בה לפניה, וכן נוי עבודה זרה, כגון בגדים ששוטחין לפניה, וכן תקרובת עבודה זרה, כגון, בשר יינות ושמנים שהניחו לפניה לשם תקרובת – כולם אסורים בהנאה.

וזה לשון הרמב"ם [פרק ז מהלכות עבודה זרה הלכה ב]: עבודת כוכבים ומשמשיה ותקרובת שלה וכל הנעשה בשבילה – אסור בהנאה. שנאמר: ולא תביא תועבה אל ביתך. וכל הנהנה באחד מכל אלו לוקה שנים, אחת משום ולא תביא, ואחת משום ולא ידבק בידך מאומה מן החרם.

פרק זה ותחילת פרק הבא עוסקים בהלכות אלו.

משנתנו דנה בישראל המוצא צלם [פסל], איך יוכל לזהותו אם נעשה לשם עבודה זרה, או אם נעשה לשם נוי בלבד [כעין אנדרטה לכבוד] ולא לשם אלילים. ובאיזה

מתניתין

כל הצלמים שמצאן ישראל, אסורין בהנאה, מ-ב מפני שהן נעבדין פעם אחת בשנה, דברי רבי מאיר.

וחכמים אומרים: אינו אסור "כל" הצלמים, אלא אלו שניכר עליהם שהם צלמי עבודה זרה. והם: כל שיש בידו מקל או שיש בידו צפור או כדור, ומבואר בגמרא איך דברים אלו מוכיחים שהם צלמי עבודה זרה. וכן מבואר באיזה סברא נחלקו חכמים עם רבי מאיר.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: אף כל שיש בידו כל דבר.

גמרא

הגמרא מבארת טעמים של חכמים, ובמה נחלקו עם רבי מאיר.

מלשון דברי חכמים, שלא אמרו "אינו נעבד אלא מי שיש בידו מקל", משמע שאינם חולקים על עצם זה שנעבדים פעם אחת בשנה, ואף על פי כן מתירים. ולכן מקשינן: **אי דנעבדין פעם אחת בשנה, מאי טעמא דרבנן?** הלא ודאי שנאסרין! וכי הם מחלקים בין פעם אחת לכמה פעמים?!

ומתרצינן: **אמר רב יצחק בר יוסף אמר רבי**

יוחנן: במקום שידוע שהגוים עובדים לצלמים אלו אפילו פעם אחת, בלי ספק שחכמים אוסרים —

אלא, במקומו של רבי מאיר, היו עובדין אותה פעם אחת בשנה —

ורבי מאיר הולך לשיטתו, דבכל איסורי התורה חייש למיעוטא.⁽¹⁾ [כלומר, חושש להחמיר אף במקום שהחשש רחוק], ולכן גזר שאר מקומות שאינו ידוע אם הגוים עובדים לצלמים אלו, אטו אותו מקום משום

מקומות שעובדין אותה (2) —

ורבנן דלא חיישי למיעוטא אלא הולכים אחר הרוב, וברוב מקומות אין עובדין להם — לא גזרו שאר מקומות אטו אותו מקום.

הגמרא מוסיפה לבאר שלא כל הצלמים אסר רבי מאיר, ולא בכל המקומות.⁽³⁾

אמר רב יהודה אמר שמואל: באנדרטי של מלכים העשוין כצורתו של מלך שמת⁽⁴⁾, ומעמידין אותו בשערי העיר לזכרון המלך,

ולפי דרך זו מבואר כפילות הלשון בגמרא "חייש למיעוטא", ו"גזרו".

הר"ן חולק על דרך זו, ומבאר שלרבי מאיר אכן כל המקומות, אפילו מקומות שלא ידוע לנו עליהם אם עובדין אם לא, מותרין מן הדין. אלא, היות ורבי מאיר סובר בכל איסורי תורה שחוששין למיעוט, שאי אפשר להתעלם מן המיעוט, אלא הוא "נמצא" בעולם, לכן "גזרו" חכמים בכל המקומות, כדי שלא יבואו להיכשל באיסור באלו המקומות שעובדין אותם, למרות שהם מיעוט. ואילו חכמים סוברים: לא חיישינן למיעוט, והמיעוט אינו ראוי להתחשב בו. וכאילו איננו, לפיכך אין לגזור על כל העולם מפני חשש קלוקל במקום שעובדין אותם.

3. רש"י מפרש, שאף רבי מאיר לא אסר אלא באנדרטי של מלכים, ובעומדין על פתח מדינה. והתוס' מביאים פירוש רבינו תם, להיפך: אף חכמים לא התירו אלא באנדרטאות שברור שעשוין לנוי, והם של מלכים ומעמידין אותן בשערי העיר, ואילו בשאר צלמים מודים לרבי מאיר, שיש לחשוש שמא הם צלמי אלילים. ועיין בחידושי הריטב"א בביאור השיטות.

4. כן פירש רש"י. והתוס' מפרשים בשם רבינו תם: האנדרטות

1. רבי מאיר סובר במסכת יבמות [ק"ט א]: קטן וקטנה לא חולצין ולא מייבמין. קטן שמא ימצא סריס, הפטור ממצות יבום, ונמצא שבא על אשת אחיו שלא במקום קיום המצוה — והיא ערוה עליו, וקטנה שמא תמצא איילונית, שאינה בת יבום, ונמצא שנבעלת לערוה שלא במקום מצוה — ואף שהחשש של סריס ואיילונית הוא חשש רחוק, שהרי רוב האנשים אינם סריסים ורוב הנשים אינן איילונית, בכל זאת חושש רבי מאיר. וכן מצאנו שרבי מאיר גזר על כל ה"כותיים" ונתן להם דין של גוים, מפני שמצאו להם דמות יונה [אלילים] בהר גריזים, אף שתושבי הר גריזים הם מיעוט הכותיים — גזר על כולם.

2. נחלקו הראשונים בביאור גזירת רבי מאיר. הרמב"ן והריטב"א מבארים: כיון שרבי מאיר חושש למיעוט, לכן יש לחשוש במקומות שאין מנהג שלהן ידוע, או שמצאו את הצלמים בדרך, שמא המה ממקומות שעובדין אותם. חשש זה הוא "מן הדין", כי רבי מאיר חושש למיעוט. ועתה, כיון שרוב המקומות נאסרו "מן הדין" — באו חכמים ו"גזרו" אף במקומות שידוע לנו שאין עובדין אותן, גזירה אטו רוב העולם האסור מן הדין. ורבנן לא חששו למיעוט, ולכן מותר ברוב המקומות "מן הדין", וכיון שכך — "לא גזרו".

בצלמים של כרכים עיירות גדולות דברי הכל מותרים.

מאי טעמא? — לנוי עבדי להו, עושים אותם לנוי, כדרכם של עיירות גדולות.

ותמהה הגמרא: וצלמים דכפריים, מי איכא למאן דאמר, וכי יש מי שסובר כי לנוי קעבדי להו, שהם עושים אותם לנוי, ולכן חכמים מתירים?! והרי צלמים דכפריים, ודאי למיפלחינהו עבדי להו! ודאי הם עשוין לעבודה אלילים, כי בני כפר אין דרכם להעמיד צלמים לנוי.⁽⁶⁾

ובהם שנינו שרבי מאיר אוסר. כי הם אינם עשוין לנוי בלבד, אלא מרוב חביבות המלך, עובדים אותו פעם אחת בשנה.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: ואותם האנדרטאות בשהן עומדין על פתח מדינה העיר, שנינו שרבי מאיר אוסר. ואילו בשאר צלמים ובשאר מקומות, אינם עובדין אותן, והם עשוין לנוי בלבד, ומותרים.⁽⁵⁾

מא-א אמר רבה: מחלוקת שנחלקו רבי מאיר וחכמים, היא: בצלמים של כפריים, שאין דרכן להעמיד בכפריים צלמים לנוי. אבל

עשוין לכבוד מלך חי.

של כרכים, דברי הכל לנוי עבדי להו" — שמשמע כי בכרכים עשוי לנוי, ואילו בכפריים נחלקו האם עשוין לנוי או לעבודה זרה.

אך הקשו המפרשים: איך יתכן לומר כן? הרי בתחילת הסוגיא דייקנו מדברי חכמים ומלשונם, שלא אמרו "אינו נעבד אלא מי שיש בידו מקל", ודייקו שם רש"י ותוס' שחכמים אינם חולקים על העובדה שיש מקומות שהם עשוין לעבודה זרה?

התוס' הרא"ש מתרץ, שהגמרא יכלה להקשות כן, אלא שהקשתה קושיא טובה יותר, קושיא מן הסברא: איך יתכן שבני הכפריים עושין לנוי.

המהרש"א מתרץ: היא היא קושית הגמרא: איך יתכן שחכמים סוברים ששל כפריים עשוין לנוי, הלא אם כן היה להם לומר: אינו נעבד אלא מי שיש בידו מקל.

[כלומר: לפי המהרש"א אינה קושיא מצד הסברא כדברי תוס' הרא"ש, אלא היא קושיא מדיוק דברי חכמים. ובלשון התוס' משמע כמו המהרש"א].

המהר"ם מביא פירושו של המהרש"א [ולא בשם המהרש"א]. ומקשה עליו, שלא משמע כן בלשון הגמרא. ומתרץ, שלפי הוה אמינא זו, לא

5. הרמב"ן מבאר שאמוראים אלו רב יהודה אמר שמואל ורבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, באים לתרץ תירוץ נוסף על קושית הגמרא. ולדעתם, אין צריכים לתרץ תירוץ של רב יצחק בר יוסף, שרבי מאיר חושש וגוזר ממקום למקום, אלא, שמשנתנו מדברת בכל המקומות, ובאנדרטאות של מלכים העומדין על פתחי העיר ישנם מקצת גוים העובדים לצלמים אלו, לכן, רבי מאיר החושש למיעוט אוסר אותן, וחכמים שאינם חוששין למיעוט — מתירים.

6. התוס' מבארים את סוגית הגמרא: בהוה אמינא סברה הגמרא, שרבי מאיר וחכמים חולקים בכפריים, ומחלוקתם היא האם נעשו לעבודה זרה או לנוי.

והתוס' מבארים כך, כי הוקשה להם על קושית הגמרא "ובכפריים מי איכא למאן דאמר לנוי קעבדי להו" — מה קשה, הלא חכמים מודים שיש מקומות שעושין אותם לאילילים, אלא שהם סוברים שבמקומות אחרים לא גזרו אטו המקומות שעובדים אותם?

ולפי ביאור זה מדוייקים דברי הגמרא "אבל